

Marija Kristan, Osnovna šola Kungota, marija.kristan@triera.net

Prozna avtorska dela Anje Štefan

Strokovni članek

UDK 821.163.6-93.09

POVZETEK

Anja Štefan je priljubljena slovenska pisateljica, pesnica in zbirateljica folklornega slovstva. V našem prostoru deluje že dobrih deset let in je za svoja avtorska dela, slikanice, prejela tudi različne slovenske nagrade (Levstikova nagrada in nagrada izvirna slovenska slikanica). Njena avtorska dela lahko razvrstimo na poezijo (Iščemo hišico, Sto ugank ter Lonček na pike) in prozo (Melje, melje mlinček, Lešniki, lešniki, Bobek in barčica, Štiri črne mravlje in Kotiček na koncu sveta). Osrednji literarni lik večine tako poezije kot proze je žival – večina pesmi in pravljic pripoveduje o živalih in njihovem življenju. Zelo redko v njenih delih najdemo otroka kot glavni literarni lik.

Prav tako pa je Anja Štefan zbirateljica folklornih pravljic in basni, ki jih pogosto na novo napiše (Čez griček v gozdiček) ali sodeluje pri ponovni izdaji (Zlato kralja Matjaža, Lonček, kuhaj, Čudežni mlinček, Zajec in lisica).

Ključne besede: otroška književnost, prozna avtorska dela, Anja Štefan

The prose work of Anja Štefan

ABSTRACT

Anja Štefan is an acknowledged Slovene writer, poet and collector of folk literature. She has been working in Slovenia for over ten years and has received various Slovene awards for her copyrighted works and picture books (Levstikova nagrada award, Izvirna slovenska slikanica). Her copyrighted works can be divided into poetry (Iščemo hišico, Sto ugank in Lonček na pike) and prose (Melje, melje mlinček, Lešniki, lešniki, Bobek in barčica, Štiri črne mravlje in Kotiček na koncu sveta). The majority of her poetry as well as her prose feature animals as the main character,

because most of her poems and fairy tales tell animal stories. In her works we very rarely find a child as the main literary character.

Anja Štefan is also a collector of folk fairytales and fables, which she rewrites (*Čez griček v gozdček*) or compiles into new editions (*Zlato kralja Matjaža*, *Lonček*, *kuhaj*, *Čudežni mlinček*, *Zajec in lisica*).

Key words: children's literature, prose copyright works, Anja Štefan

Uvod

Anja Štefan se je rodila 2. aprila 1969 v Šempetru pri Gorici. Doma so radi peli in si pripovedovali zgodbe. Prve pesmi je napisala v drugem razredu osnovne šole. Zapisovala jih je v koledar, ki se je ohranil do danes. Po srednji šoli se je odločila za študij slovenščine in angleščine, vendar ji je bila slovenščina bolj pri srcu.

Vedno je uživala v igranju z besedami, v svobodi izražanja, ki ji ga ponuja materini jezik, v bistrih zgodbah in pesmih, ki so se je dotaknile. Proti koncu študija se je ponovno vrnila k ljudskim pripovedim, ki so leta prej polnile njeno otroštvo. Z njimi se je začela ukvarjati z odrasle strani, iz njih diplomirala in kasneje tudi magistrirala, potem pa jih začela pripovedovati drugim ljudem in jih pripravljati za objave.

Danes pisateljica, pesnica in pravljíčarka piše pesmi in pravljíce za otroke ter pripoveduje in raziskuje ljudske pripovedi.¹

Njena dela sodijo v dve skupini: avtorska dela² in priredbe folklornega slovstva³.

¹ Pridobljeno 29. 6. 2009, s http://www.zupca.net/dnevna_soba/knjiga_meseca/a_stefan.htm.

² (1998). *Čmrlj in piščalka*. Ljubljana: Mladinska knjiga; (1999). *Melje, melje mlinček, sedem pravljíc za lahko noč*. Ljubljana: Mladinska knjiga; (2000). *Lešniki, lešniki*. Ljubljana: Mladinska knjiga; (2005). *Bobek in barčica*. Ljubljana: Mladinska knjiga; (2005). *Iščemo hišico*. Ljubljana: Mladinska knjiga; (2005). *Kotiček na koncu sveta*. Ljubljana: Mladinska knjiga; (2006). *Sto ugank*. Ljubljana: Mladinska knjiga; (2007). *Štiri črne mravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga; (2008). *Lonček na pike*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

³ (1995). *Čez griček v gozdček* (zbirateljica). Ljubljana: Mladinska knjiga; (1999). *O Pustu in zakletem gradu: slovenska ljudska pravljica* (urednica in avtorica dodatnega besedila). Ljubljana: Mladinska knjiga; (1999). *Zlato kralja Matjaža: slovenska ljudska pravljica* (pisateljica). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2000). *O pastirčku in debeli uši: slovenska ljudska pravljica* (avtorica dodatnega besedila in urednica). Ljubljana: Slovenska knjiga; (2000). *Zvezdice: berilo za 2. razred devetletne osnovne šole* (zbirateljica). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2000). *Zvezdice zlate 1: berilo za prvi razred (osemletne) osnovne šole* (zbirateljica). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2001). *Lonček, kuhaj: najlepše slovanske ljudske pripovedi* (avtorica dodatnega besedila). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2002). *Čudežni mlinček: ljudske pripovedi s telega sveta* (urednica). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2004). *Zajec in lisica: slovenske basni* (urednica). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2004). *Zlato srečo nosimo, vsem ljudem jo trosimo: 24 pesmi, pravljíc in ugank za božično-novoletni čas* (urednica in avtorica dodatnega besedila). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2007). *Maček in vrag* (prevajalka). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2008). *Trije prašički: angleška ljudska pravljica* (prevajalka). Ljubljana: Mladinska knjiga; (2009). *Čudežni vrt: zgodbe in pesmi s podobami Jelke Reichman* (avtorica dodatnega besedila). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Anja Štefan je skupaj z ilustratorko Marjanco Jemec Božič dvakrat prejela Levstikovo nagrado za izvirno leposlovno delo, ki jo podeljuje založba Mladinska knjiga – prvič leta 2001 za zbirko *Melje, melje mlinček in drugič* leta 2007 za slikanico *Kotiček na koncu sveta*.

Leta 2007 je prejela nagrado izvirna slovenska slikanica za delo *Sto ugank*. Za isto nagrado je bila leta 2006 nominirana za delo *Bobek in barčica* in prav tako leta 2008 za delo *Štiri črne mravljice*.

Teoretična izhodišča o animalistični (živalski) pravljici

Dragica Haramija v članku *Animalistika v pravljичnem svetu* Bine Štampe Žmavc pravi, da je za živalsko pravljico značilno, da je nosilec dogajanja žival. Za razliko od basni pa ta nima vnaprej dane vloge, torej karakterne lastnosti živali niso tipizirane. »Pri vseh ljudskih pravljicah gre za enodimenzionalno formo, saj se plast čudežnega in plast realnega združujeta v enovito celoto. Književni liki so lahko realni ali fantastični, oboji pa so močno polarizirani, pri živalski pravljici je vsekakor v ospredju antropomorfná drža animalističnega literarnega lika. Črno-belo slikanje literarnih likov sproži predstavo o eni pomembni lastnosti književnega lika, le-ta pa je močno potencirana, kar velja tudi za živali v živalski pravljici. Literarne osebe so imenovane po poklicu, družbenem položaju ali kakšni drugi lastnosti, družbeno hierarhijo iz človeške družbe prevzemajo tudi živalski liki. Lastna imena so zelo redka, pravljичni liki vsebujejo eno poudarjeno pozitivno ali negativno lastnost. Personificirane živali načeloma človeku pomagajo, če se ta drži nekih pravil, drugače znajo biti do človeka zelo negativno nastrojene« (2010, str. 203).

»Nekoč« in »za devetimi gorami« sta samo dva izmed tipičnih začetkov tako ljudskih kot tudi klasičnih pravljic, ki jih lahko najdemo v slovenski in tuji literaturi. Podrobnosti o književnem času in prostoru v ljudskih in klasičnih pravljicah je zapisala Dragica Haramija. »Pravljice navadno nimajo natančno lociranega književnega prostora in ne književnega časa (zelo pogosti so časovni preskoki, ki včasih celo ne delujejo logično). Razdalje v pravljicah ne predstavljajo nikakršne ovire, saj je literarni lik kar 'prestavljen' iz enega dogajalnega prostora na drugega ali pa je potovanje postavljeno v sfero čudežnega. V folklorni slovenski animalistični pravljici se največkrat pojavljajo realne živali, ki imajo antropomorfnó podobo, in sicer medved, lisica, volk, petelin in zajec. Klasična umetna pravljica z živaljo kot glavnim literarnim likom je v slovenskem prostoru prisotna vse od začetkov mladinskega slovstva ob koncu 19. stoletja. Klasična pravljica se od vzorca ljudske enodimenzionalne pravljice ne loči bistveno, razlike so zgolj v poznanem avtorju, pri poimenovanju literarnih likov z lastnimi imeni, ponekod gre tudi za druga odstopanja od določilnic ljudske pravljice. Pri klasičnih pravljicah z animalistično tematiko včasih živali niso naslovni liki, nosijo pa vodilno vlogo. Sodobna umetna pravljica

se kaže v dveh variantah: žival kot glavni literarni lik ali pa oživljena igrača-žival kot glavni literarni lik« (2010, str. 204).

Opis avtorskih proznih del Anje Štefan

Sledi pet bolj podrobno predstavljenih proznih avtorskih del Anje Štefan, ki vse sodijo h klasičnim pravljicam. Večino njenih pravljic pa bi lahko opredelili kot klasične živalske pravljice.

Melje, melje mlinček je zbirka sedmih klasičnih pravljic, ki so podnaslovljene kot pravljice za lahko noč. V tej zbirki najdemo pravljice: Jabolko, Čmrlj in piščalka, Darilo, Melje, melje mlinček, Zajtrk, Srajčica in Robček. Slikanico je ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Po knjigi je posnet tudi CD, na katerem sama avtorica pripoveduje vseh sedem pravljic.

Vse pravljice sodijo h klasičnim živalskim pravljicam in pripovedujejo o življenju živali. Gre za opis izseka iz vsakdanjika živali. Kot glavni literarni liki se pojavijo miš, zajec, petelin, kokoš, jež, čmrlj, mačka in pes. Najdemo pa tudi nekaj stranskih literarnih likov: miš, čriček, komar, zajec, goske, petelin, vrana, veverica. Književni prostor ni vedno natančno opredeljen, kadar pa je, je to zunaj na travniku, v gozdu ali pri živali doma. Prav tako tudi književni čas ni jasno določen, lahko pa ga v nekaterih pravljicah razberemo iz zgodbe same. V pravljicah je mogoče razbrati pomembnost prijateljstva, pravičnosti in skromnosti. V slikanici je sedem pravljic in v njej se pojavijo različne teme: pomoč prijatelju, najdena piščalka, presenečenje, nov mlinar v dolini, zajtrk, nova srajčica in miškin robček.

Lešniki, lešniki je slikanica s štirinajstimi klasičnimi pravljicami (Gozdni možiček in zvezda, Stric Viktor in gozdni mož, Račke in ribnik, Pomlad, Metulji, Kadar ima sonce praznik, Pobič in mojster Tihec, Plašček, Čudežni lešniki, Veter, Sonce in dež, Jagode, Čmrlj in piščalka, Pravljica o jablani) in petimi pesmimi (Polžek, Petelini, Ena mačja, Hruške, Kaj se zgodi, ko se znoči). Tako kot je značilno za klasične pravljice, književni prostor in čas nista natančno določena. Iz samih naslovov nekaterih pravljic je razvidno, da so v zbirki za razliko od ostalih pravljic Anje Štefan v večini glavni literarni liki ljudje (največkrat stara gospa). Najdemo pa tudi poosebne živali (npr. Račke in ribnik) in naravne pojave (npr. Sonce in dež).

Vse pravljice in pesmi so zapisane v obliki slikopisa, tako so zelo primerne za otroke, ki že znajo prebrati kakšno besedo. Lahko pa otrok pomaga staršu pri »branju« pravljic oz. pesmi. Večina teh pravljic in pesmi je že bilo objavljenih v reviji Ciculo, leta 2000 pa so izšle kot slikanica. Teme pravljic so različne. Največkrat se pojavi tema dobrote, doma, prijateljstva. Ostale teme pa so še pomlad, nov plašček, čudežni lešnik, čudežna piščalka, čudežna voda, spanje. Za ilustracije je

poskrbela Jelka Reichman. Slikanica je nadaljevanje uspešne zbirke slikopisov prastarih zgodb Čez griček v gozdček.

Bobek in barčica je klasična pravljica o dečku Bobku, ki najde čoln. Želi si odpluti po jezeru. Takrat se mu pridružijo živali: miška, žabica, zajec, lisica in na koncu še medved. Ko medved skoči v čoln, se ta prevrne in potone. Medved je zelo žalosten. Spomni se, da bi z vrvo iz vode potegnili čoln. To tudi storijo. Lisica se spomni, da bi bilo najboljšo, da naredijo barko, ki bo dovolj velika tudi za medveda. Še isti dan jo naredijo in odplujejo. Med plutjem pa vsi veselo prepevajo.

Pravljica sodi med klasične pravljice s stereotipnim začetkom »nekoč« in srečnim koncem. Zgodba se odvija enodimenzionalno, tako sta realni in irealni svet združena. Književni prostor in čas nista natančno določena. Ker je glavni literarni lik otrok, ki ima živalske prijatelje, ne moremo govoriti o živalski pravljici. Vsi liki v pravljici pa so dobri oz. pozitivni. Pravljico je ilustrirala Polona Lovšin. Tema pravljice je prijateljstvo, ki pripelje do gradnje nove, večje barke, ki je dovolj velika za vse.

Kotiček na koncu sveta je zbirka sedmih živalskih pravljic: Petelin in njegova suknjica, O kokoški, ki ji je šlo vse narobe, Nahrbtnik, Zvonček, Zlatnik in Kotiček na koncu sveta. Pravljice so bile prvič objavljene v reviji Ciciban. Zbirka pravljic je nekakšno nadaljevanje zbirke Melje, melje mlinček, saj se v njej pojavijo enake živali, seveda z drugačnimi zgodbami. Tako kot zbirka pravljic Melje, melje mlinček tudi te pravljice sodijo h klasičnim živalskim pravljicam in pripovedujejo o življenju živali. Kot glavni literarni liki se pojavijo petelin, kokoška, miš, zajec in mačke. Samo v pravljici Kaj je na koncu sveta se kot glavni literarni lik poleg treh mačk pojavi še deklica. Književni prostor ni vedno natančno opredeljen. Prav tako tudi književni čas ni vedno jasno določen. Pravljice je ilustrirala Marjanca Jemec Božič. Teme pravljic so obsojanje drugih brez dokazov, prijateljstvo, pomoč prijatelju, slab dan zaradi uničenih stvari, miškin nov nahrbtnik, kraja čudežnega zvončka, iskanje doma in najden zlatnik.

Štiri črne mravljice je zbirka sedmih kratkih klasičnih živalskih pravljic, ki opisujejo dogodivščine štirih mravlji. Pravljice v zbirki so: Medved, Uhani, Gledališče, Dež, Luna, Mandarine in Morje.

V pravljici Medved bi štiri črne mravljice rade srečale medveda, zato se odpravijo v njegov brlog. Namesto srečanja z medvedom se po dolgem čakanju v brlogu odpravijo domov, in ko jih kdo vpraša, če so srečale medveda, mu odgovorijo, da ne. So pa zato srečale pamet.

V drugi pravljici Uhani si ena izmed mravlji želi nositi uhane, ki pa jih, ker nima ušes, ne more. Tako se mravljice odločijo, da bodo uhane nosile bolj svobodno. Pripnejo si jih na klobuk, ovratnik in tudi na krilo. Seveda, dokler jih ne mine.

V pravljici Gledališče se mravljice odločijo, da pojdejo v gledališče. Tam jim je bilo zelo lepo, saj so bili vsi nagnjeni kot mravljice.

V pravljici Dež je eno izmed mravljic na deževni dan strah, da bi izgubila svoje prijateljice. Kadar dežuje, ima takšne žalostne misli. Ostale prijateljice mravljice ji rečejo, da se kaj takega že ne bo zgodilo, jo zelo tesno stisnejo in tesnoba odide stran.

V pravljici Luna štiri črne mravljice opazujejo luno. Ugotovijo, da je kot velik zlatnik, za katerega bi si lahko kupile letečo preprogo. Z njo bi odšle za deveto goro. Nato spoznajo, da za potovanje za deveto goro ne potrebujejo leteče preproge, saj jih tja lahko odpeljejo mravljice. In tako odpotujejo.

Šesta pravljica je pravljica Mandarine. V pravljici se mravljice, medtem ko jedo mandarine, sprašujejo, kako diši sonce. Menijo, da najverjetneje kot mandarine. Sklenejo, da bodo nekoč zgradile most do sonca, da to ugotovijo. Seveda je to samo njihova skrivnost.

Zadnja pravljica z naslovom Morje je najdaljša pravljica. Štiri črne mravljice sklepejo, da gredo pogledat, kakšno je morje. Sedejo na prvi list in veter jih ponese prav do morja. Skočijo vanj in ugotovijo, da ga ljubijo že od nekdaj, saj vse, kar ti je blizu, ljubiš že od nekdaj. Tako sklenejo, da so morske mravlje, ki se od navadnih razlikujejo po srcu, ki je brezmejno kot morje.

V vseh sedmih klasičnih živalskih pravljicah se kot glavni književni liki pojavijo štiri črne mravljice, ki se pogovarjajo in se skupaj podajo v svet dogodivščin. Zanimivo je, da v pravljicah ni zaslediti stranskih književnih likov. Prav tako nista določena književni čas in prostor, ju pa lahko v nekaterih pravljicah sklepamo.

Nekatere izmed pravljic o črnih mravljicah imajo tudi nekaj značilnosti basni, saj se le-te velikokrat končajo s sklepom, ki bi ga lahko razumeli kot moralni nauk. V pravljicah zasledimo tudi humor, ki lepo dopolnjuje zgodbe. Zanimive dogodivščine štirih črnih mravelj je upodobil Zvonko Čoh. Teme pravljic so iskanje medveda, nošenje uhanov, obisk gledališča, občutek tesnobe, pripovedovanje pravljic, vonjanje sonca in obisk morja. Sklep

Ugotovila sem, da se Anja Štefan v svojih prozih delih največkrat naslanja predvsem na življenje živali, saj so v večini njenih pravljic glavni in tudi stranski književni liki živali. Kot glavni književni lik se otrok pojavi v pravljicah Bobek in barčica ter Kotiček na koncu sveta, vendar imata otroka živalske prijatelje.

V zbirki pravljic Lešniki, lešniki pa najdemo kot glavni književni lik tudi odraslega človeka. Te pravljice so Gozdni možiček in zvezda, Stric Viktor in gozdni mož, Po-bič in mojster Tihec, Plašček, Čudežni lešniki, Veter, Jagode ter Pravljica o jablani.

Vse pravljice Anje Štefan sodijo v književno vrsto klasičnih pravljic, največkrat živalskih klasičnih pravljic.

V njenih živalskih pravljicah se kot glavni lik pojavijo: kokoš, petelin, zajec, miš, čmrlj, pes, mačka, mravljice. Ti imajo pozitiven značaj in so večinoma tudi edini lik v pravljici. Tudi stranski književni liki, če se v pravljici sploh pojavijo, so v glavnem pozitivni. Tako se večina njenih pravljic razlikuje od klasičnih pravljic. V pravljici Zvonček se kot stranski lik pojavi lisica, ki je značilno basensko predstavljena kot zvita ter egoistična. V pravljici Robček sta stranska negativna lika vrana in veverica. Prav tako v pravljici Čmrlj in piščalka najdemo negativni stranski lik, ki je komar. To so edine pravljice, v katerih se pojavijo negativni stranski književni liki.

V njenih pravljicah prav tako ne najdemo čudežev oz. čudežnih predmetov, ki bi glavnim književnim likom pomagali do srečnega konca. Zelo pa sta poudarjena prijateljstvo in pravičnost.

Teme njenih avtorskih pravljic so zelo različne. Večkrat zasledimo temo pomoč prijatelju, prijateljstvo, dobrotu, najden novi predmet (nahrbtnik, zvonček, zlatnik, srajčica, robček, piščalka).

Njena dela imajo širok razpon. Nekatera so primerna za majhne otroke, ki vstopajo v svet književnosti s poslušanjem, nekatera pa za tiste, ki se že učijo samostojnega branja. V njenih delih najdemo veliko humorja in poučnega ter so blizu današnjemu otroku. Prav zato je Anja Štefan danes tako priljubljena mladinska pisateljica in pesnica, ki je bila za svoja dela že večkrat nagrajena.

VIRI

- Štefan, A. (2000). *Lešniki, lešniki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan, A. (2005). *Bobek in barčica*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan, A. (2005). *Iščemo hišico*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan, A. (2005). *Kotiček na koncu sveta*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan, A. (2006). *Sto ugank*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan, A. (2007). *Štiri črne mravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan, A. (2008). *Lonček na pike*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

LITERATURA

- Haramija, D. (2010). Animalistika v pravljicnem svetu Bine Štampe Žmavc. *Riječ*, 16 (1), 200–210.
- Haramija, D. (2009). *Sedem pisav: opusi sedmih sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev*. Maribor: Mariborska knjižnica, revija Otrok in knjiga, Pedagoška fakulteta.
- Kos, J. (2001). *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.
- Kmecl, M. (1996). *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Mihelač in Nesovič.
- Štefan, A. (2003). Anja Štefan. Pridobljeno 29. 6. 2009, s http://www.zupca.net/dnevna_soba/knjiga_meseca/a_stefan.htm.